

УДК 7.075

ORCID ID 0000-0003-0188-6096

DOI: <https://doi.org/10.33838/naoma.28.2019.83-89>

Ірина Балтазюк

аспірантка при кафедрі теорії та історії мистецтва НАОМА
voronairina.v@gmail.com

Науковий керівник — М. В. Юр, кандидат мистецтвознавства,
старший науковий співробітник

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО АРТРИНКУ

Анотація. Стаття присвячена питанням креативності за умов сучасного українського артринку. Визначено чинники, що сприяють розвитку актуальних мистецьких практик академічної та позаакадемічної художньої освіти. Наведено огляд сучасних освітніх центрів культури із зазначенням напрямків їхньої діяльності.

Ключові слова: сучасне мистецтво, креативність, митець, освітній центр.

DEVELOPMENT OF CREATIVITY WITHIN THE CONDITIONS OF CONTEMPORARY ARTMARKET

Iryna Baltaziuk

Abstract. Article is dedicated to the research of creativity within the conditions of contemporary Ukraine art market. Author have discovered factors, that improve development of current art practice in academic and non academic artistic education. The article explores contemporary education centers, that forms connection between emergency artists and established artmarket, topical Ukraine art, contemporary art galleries and education institutions. As important element of contemporary art, academic education forms process of it's development in quality, innovative and actual aspects. Such factors as creativity, "unconventional thinking", intuition, esthetic competence, self development, emotional intellect, idea thinking and project vision improve development of current art practice in academic and non academic artistic education.

Contemporary art requires from artist to develop deep vision on period, time and actuality of current events. This means that artist should be active in artistic and social sphere. New art stands for culture as phenomenon.

Development of project approach in contemporary art effect appearance of new communication — network communication, when occurs partners and sponsors support. In this context started to develop national and international grant programs, residencies, educational centers, art institutions forming path for emergency artists to contemporary art field.

The most popular educational centers in Kyiv, Ukraine: Modern art research institute, Art Arsenal, Pinchuk Art Centre, Kyiv academy of media arts, Art Ukraine Gallery, Port creative hub, Shcherbenko art center etc.

The main feature that combine well known educational centers with several years of practice, and those that just opened is openness to the public. No matter of education, social status, or belonging to art school, everyone can gain experience from professionals.

Keywords: contemporary art, creativity, artist, educational center.

Постановка проблеми. Проблема розвитку актуальних мистецьких практик академічної та позаакадемічної художньої освіти надзвичайно

важлива і багатоаспектна, оскільки при цьому створюються умови для становлення, розвитку і виходу на сучасний артпростір молодих мит-

ців. Усвідомлення важливості чинників, які впливають на розвиток зазначених мистецьких практик, сприяє своєчасному і повноцінному розкриттю потенціалу молодого митця, його самореалізації в умовах сучасного артпростору, актуальності й затребуваності його творчості.

Актуальність дослідження. У процесі розвитку сучасних актуальних мистецьких практик академічної та позаакадемічної художньої освіти на терені існуючого артпростору актуальним залишається питання розробки чинників, що сприяють цьому розвитку.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Розкриття принципів і особливостей сучасного мистецтва; огляд завдань, з якими працюють сучасні культурні освітні центри; розробка чинників, що сприяють розвитку актуальних мистецьких практик академічної і позаакадемічної художньої освіти.

Матеріали дослідження відповідають тематиці дисертаційної роботи автора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У працях, присвячених проблемам розвитку творчості, аспектам розвитку творчих здібностей і креативності, а також актуальних мистецьких практик, розрізняють декілька напрямків.

Питання розвитку творчості досліджували А. Єршов, Є. Жукова, М. Ростовцев. Так, Є. Жукова в статті “Самообразование как парадигма образования XXI века в контексте образовательных технологий подготовки культуролога” значну увагу приділяє саморозвиткові особистості. Основоположність таких принципів, як саморозвиток, самовдосконалення, виховання розуму досліджував український філософ Г. Сковорода. І. О. Кулик у статті “Духовно-моральні аспекти професійного розвитку вчителя в педагогічній спадщині Григорія Сковороди” аналізує проблему формування духовно-моральних якостей особистості, підготовки людини до самовдосконалення упродовж всього життя, виховання національної самосвідомості.

Науковці Л. Мозговий і О. Зубарева у своїй праці “Проблематика філософського осмислення сучасного творчого процесу як головної форми розвитку суспільства” досліджують питання сучасного творчого процесу, а також феномен

творчості у соціально-філософському контексті його становлення.

Емоційний інтелект, як один з основних чинників розвитку особистості, є рушійним критерієм успішної самореалізації. Серед західних вчених, які розробляли концепції емоційного інтелекту, були Д. Гоулмен, П. Саловей, Дж. Майер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф. В Україні це питання досліджували Е. Носенко, Г. Березюк та О. Філатова.

І. Періг у статті “Емоційний інтелект — показник копінг-поведінки” розкриває сутність і значення емоційного інтелекту на початкових етапах розвитку особистості.

Ідеї формування естетичної компетентності присутні у працях італійського філософа Антоніо Банфі “Життя мистецтва”, “Філософські проблеми естетики”, “Філософія мистецтва”. Він наголошує на тому, що не слід прив'язувати свої естетичні вподобання до загальновідомих еталонів у мистецтві, природі, житті, а натомість краще мати на все власний погляд.

Аналізуючи питання естетики мистецтва, варто згадати Марину Абрамович, філософа сучасного мистецтва, сербську художницю, яка працює в жанрі перформансу. Вона вважає, що художник має нести певний меседж, порушувати норми, пропонувати нову точку зору, має певним чином змінювати те, як мислить суспільство (Герман, *Українська правда життя*).

Зазначення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття:

- відсутність структурованих чинників, що сприяють розвитку актуальних мистецьких практик академічної та позаакадемічної художньої освіти;
- недостатнє дослідження поняття креативності;
- роль і значення культурних центрів у розвитку позаакадемічної художньої освіти.

Новизна наукового дослідження. У публікації вперше висвітлено чинники, що сприяють розвитку актуальних мистецьких практик академічної та позаакадемічної художньої освіти.

Методологічне або загальнонаукове значення авторських розробок. У публікації запропоновано структурування елементів, що сприяють розвитку творчих здібностей в процесі як академічної, так і позаакадемічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво — це особливий стан відображення дійсності, що охоплює всі аспекти культурної діяльності людини.

Одним з основних питань, з якими працює сучасне мистецтво, є природа мистецтва — його призначення, зміст, його аудиторія тощо. Пошуки та інновація виступають рушійними чинниками сучасного мистецтва, яке нівелює грань між мистецтвом і дійсністю, створюючи нову реальність в естетичному, соціальному, політичному, економічному та інших критеріях.

Розуміння того, що саме є сучасним у мистецтві, прямо пропорційно залежить від сутності і заглибленості погляду на період і актуальність подій, що зараз відбуваються. Академічна освіта, як важливий елемент сучасного мистецтва, формує процес його розвитку в якісному, інноваційному та актуальному аспектах.

Розвиткові актуальних мистецьких практик академічної та позаакадемічної художньої освіти сприяють наступні чинники:

- дослідження креативності;
- теорія “нешаблонного мислення”;
- розвиток індивідуального потенціалу молодого митця, а також розвинення його інтуїтивного бачення;
- формування естетичної компетентності;
- індивідуалізація саморозвитку особистості;
- емоційний інтелект;
- оперування психологічними, філологічними, стилістичними особливостями сучасного мистецтва;
- сприяння самореалізації молодого митця;
- розвиток ідейного мислення — концептуальність, проектне бачення, інноваційність, комунікативність, технологічність;
- поняття “натхнення розуму”;
- проектне бачення.

За Г. Сковородою, самопізнання — це шлях до “істини” і “правди”. Розум людини влаштований так, що він постійно вирішує певні завдання. Філософ закликає до самовдосконалення, самоосвіти, до “виховання розуму” і цінування часу, бо втраченим можна вважати той час, який не використано для навчання. Людина від природи наділена творчими здібностями. І варто лише забезпечити умови, за яких потенціал розкриється в тій мірі, до якої, власне, готова

особистість. Отже, наука має бути доступною для всіх (Кулик, *Національна бібліотека*).

В основі концепції виховання Г. Сковороди лежить принцип “спорідненості” (Подольська, *Навчальні матеріали онлайн*). Завдання полягає в тому, щоб виявити цю “спорідненість”, те, до чого є природний нахил і створити умови для розквіту внутрішнього потенціалу, що закладений в людині. Саме тоді відбувається самореалізація, яка є рушійною силою будь-якої діяльності. Праця є основоположним елементом розвитку розумових здібностей.

Рушійним чинником творчої роботи митця є креативність як загальновідоме поняття оцінки якості твору. Проте, лише недосконале дослідження креативності призводить до неоднозначності цього поняття як здібності, що пояснюється недостатньою кількістю професійних методик для її діагностування.

Програми навчання творчості побудовані на принципах того, що творчу діяльність можна істотно посилити. Це припущення лише частково сприймається психологами, які вважають, що творчі здібності залежать лише від біологічних даних і знань, отриманих у ранньому дитинстві. Більшість з тих, хто вивчає поняття креативності, гадають, що суттєво змінити творчі здібності й уміння одразу неможливо, оскільки цьому значно передують процес вивчення предмета, розвиток технічних навичок, заглиблення в основи поняття та ін. Вчені, що розробляють такі програми, приділяють значну увагу мотивації, яка передбачає заохочення, надання свободи вибору, творчої праці, відсутності оцінювання тощо. Це сприяє появі віри у свої здібності, і людина зазвичай робить більше і краще, ніж від неї очікують.

Креативність, як важливий аспект творчості, стимулює розвиток творчого і естетичного потенціалу особистості, а також індивідуального мислення. Саме тому питання інтуїтивного розвитку особистості стає все актуальнішим і перспективним у наш час.

Сучасні західні концепції схилиються до теорії “розвитку нешаблонного мислення”, доводячи, що творчість завжди передбачає відхід від загальноживаної науки міркувань та логічних побудов. Використання нетрадиційних підходів, нових методик, сучасної практики у

процесі навчання сприяють більш ефективно-му розвитку креативності у молодих митців. Емоційний інтелект (EQ) — основний показник здатності людини до спілкування, емоційний еквівалент пізнавального IQ. Серед західних вчених, які розробляли концепції емоційного інтелекту, були Д. Гоулмен, П. Саловей, Дж. Майер, Д. Карузо, Г. Гарднер, Р. Бар-Он, С. Хейн, Р. Купер, А. Саваф. В Україні це питання досліджували Є. Носенко, Г. Березюк та О. Філатова (Крупчанова, *Підручники для студентів онлайн*).

Інтелект необхідний для того, щоб досягнути власні емоції, адже без них, лише за допомогою логічного мислення, неможливо зрозуміти творчі інтенції, натхнення та інтуїцію. Емоційний інтелект є рушійним критерієм успішної самореалізації.

Мистецтво, а особливо сучасне, все більше оперує емоційним, ірраціональним натхненням, тоді як логічне мислення відступає на другий план. Мислення сучасного художника відрізняється від усталеного уявлення, як повинен мислити художник, до якого ми звикли.

Постіндустріальна епоха сприяла розвитку сучасного мистецтва, рушійною силою якого є креативність за відсутності будь-яких обмежень. Позбувшись рамок класичного мистецтва, сучасна творчість поєднала художника і глядача, об'єкт і суб'єкт, твір і мислення, творчість і презентацію, процес і засіб, свободу вираження і результат.

Свобода вираження — це те явище, яке завжди буде основоположним у творчій праці, це щастя бути вільним, керуватися лише власними почуттями, довіряти інтуїції й творити справжнє мистецтво, яке відчуваєш. Відомий український митець Віктор Зарецький захоплювався європейським мистецтвом, його особливо вражали свобода творчості митців, справжня, не декларована, не показна, істинна і глибинна розкутість художників, їхня самоповага й вільність у висловленні почуттів, відсутність не лише тавра “світськості”, а й навіть шрамів від його видалення, бо цього не було і від самого початку. (Авраменко 141–76)

Зауважимо, що фахівці основну увагу скеровують на психологічні, естетичні, концептуальні і стилістичні якості сучасного мистецтва.

Сприймаючись глядачем як художньо-творча діяльність, нове мистецтво підтверджує власне існування культури як явища.

Рушійною силою будь-якого нового прогресивного напрямку діяльності є ідея. Спосіб мислення сучасного митця характеризують такі поняття, як концептуальність, проектність, новаторство, креативність, відповідність часові і розуміння дійсності, соціальна складова. Оперуючи різними медіа, митці у своїх роботах постійно звертаються до актуальних подій, що відбуваються у тому чи іншому суспільстві. Щодо ролі і значення сучасного мистецтва, то для глядача, насамперед, має значення перспективність, а технічна складова і якість виконання водночас відходять на другий план. Інтерес стає основним критерієм оцінки твору мистецтва, сучасний митець — це той, хто розуміє епоху і може донести своє розуміння до глядача максимально точними засобами виразності. Для того, щоб говорити мовою сучасності, потрібно вести активну діяльність, як творчу, так і суспільну.

Проектне бачення відчутно зміцнює свої позиції, коли йдеться про актуальність у мистецтві. Проблематика художнього проекту обов'язково повинна відображати актуальні погляди критика, інакше сам проект приречений на існування поза зоною діючого артринку. Виходячи за рамки “поза”, використовуючи технології, творці не тільки демонструють проектне мислення, але й проектний підхід до його реалізації та презентації. Сучасне мистецтво передбачає створення творчих команд, нові підходи до репрезентативності, ресурсного забезпечення тощо (Townsend-Gault, *The Canadian Encyclopedia*).

Отже, проект виходить поза рамки виставки у класичному розумінні цього явища, з'являються перформанси і колабораційні роботи, що поєднують різні медіа, а також експериментують із сенсорними відчуттями — звуком, рухом, дотиком.

Проектний підхід у сучасному мистецтві спричинив появу нової комунікації — мережевої, коли є підтримка партнерів і спонсорів. Окрім вже відомих грантових програм, таких, як премія PinchukArtPrize, з'являються нові — Креативна Європа, Український культурний фонд, ЕКСТЕР. Також заходять на український

ринок і міжнародні грантові програми — Culture Bridges mobility grant program, I-Portunas, Creative Europe та ін.

Добре відомі й галерейні проекти підтримки молодих митців: PinchukArtPrize, стипендія від “Я Галерея”, конкурси МУХІ, від “Dymchuk gallery”, Erasmus+. Щороку з’являються нові, такі як премія А. Криволапа, конкурс “Срібний мольберт”, проект галереї “Білий світ” — Арт Баттл, конкурс малюнка від проекту “КОД”. Усі вони орієнтовані на молоде мистецтво і, що найважливіше, до цих проектів залучаються спонсори, галеристи, куратори, виводячи, таким чином, молодих митців на арену сучасного мистецтва.

З кожним роком таких проектів стає все більше, до того ж починають з’являтися в Україні мистецькі резиденції, галереї проводять open call, даючи можливість влаштувати персональну виставку найкращому кандидатові, а пленери набувають іншого, кураторського бачення. Резиденції починають практикувати проектний підхід, долучати суспільство, організовувати воркшопи, проводити роботу з місцевим населенням і дітьми. Художники, які раніше працювали на держзамовлення, сьогодні мають можливість отримати грант на реалізацію власних ідей в проектах. Гранти стали важливим джерелом фінансування митців, які не отримують щомісячної зарплатні.

На сьогоднішній день одне з головних завдань культурних освітніх центрів — це побудувати місток між молодими митцями, які отримують академічну освіту, та існуючим артринком, актуальним українським мистецтвом, сучасними мистецькими галереями та освітніми інституціями. Короткий огляд освітніх сучасних центрів наведено нижче.

Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України (ІПСМ НАМ України). Науково-дослідна установа в Україні, що здійснює фундаментальні наукові дослідження у галузі всіх видів сучасного мистецтва. Міждисциплінарний культурний центр, який підтримує кураторську діяльність, молоде українське мистецтво і налагоджує міжнародні зв’язки.

Мистецький Арсенал. Платформа взаємодії українського і світового мистецтва. Україн-

ська інституція, де зустрічаються фахівці своєї справи і широка аудиторія. Освітній центр сприяє розвитку різних видів мистецтва та культурної практики, взаємодіючи зі світовою культурною спільнотою.

Kyiv academy of media arts. Сучасний освітній центр, що спеціалізується на сферах комунікацій, медіа, реклами і мистецтва, використовуючи досвід американських і європейських шкіл.

Art Ukraine Gallery. Артцентр, що позиціонує себе і як найпопулярніший виставковий майданчик, і як освітній центр, де відбуваються лекції українських і світових мистецьких лідерів.

Pinchuk Art Centre. Дослідницька платформа сучасного українського і світового мистецтва. Проводить освітні й публічні заходи, генеруючи діалог з громадськістю.

Щербенко Арт Центр (ЩАЦ). Мистецький центр, в якому проводяться персональні виставки, кураторські проекти, лекції, майстер-класи, а також відомий конкурс для молодих митців МУХІ.

Port creative hub. Багатофункціональний майданчик, що залучає молодих митців і кураторів до співпраці. Тут відбуваються виставки, лекції, воркшопи, інші публічні події.

“Я Галерея”. Організація популяризує сучасне українське мистецтво, проводить виставки, лекції, конференції. Має власну стипендіальну програму.

Важливим критерієм, що об’єднує вже відомі культурні центри з багатолітнім досвідом і ті, які щойно з’явилися на карті мистецького життя столиці, є відкритість для широкого загалу. Не зважаючи на освіту, соціальний статус або причетність до того чи іншого художнього закладу, будь-хто може опанувати досвід професіоналів своєї справи. Сучасна художня освіта стає доступною, залучаючи тих, хто має успішний досвід реалізації проектів співпраці, самореалізації тощо, і таким чином заповнюючи прогалину між набуттям професійних навичок і виходом на сучасний артпростір молодих митців.

Головні висновки. Академічна освіта, як важливий елемент сучасного мистецтва, формує процес його розвитку в якісному, інноваційному та актуальному аспектах.

Такі чинники, як креативність, “нешаблонне мислення”, інтуїція, естетична компетент-

ність, саморозвиток, емоційний інтелект, ідейне мислення і проектне бачення сприяють розвиткові актуальних мистецьких практик академічної і позаакадемічної художньої освіти.

Сучасне мистецтво вимагає від митця заглибленого погляду на період і актуальність подій, що зараз відбуваються. Для цього потрібно вести як творчу, так і активну суспільну діяльність.

Нове мистецтво виражає власне існування культури як явища.

Перспективи використання результатів дослідження. Матеріали, викладені у статті, можуть бути корисними для студентів мистецьких навчальних закладів, стати в пригоді викладачам, працівникам культури і широкому загалові.

Обізнаність з новими можливостями для представників творчої сфери, які пропонують грантові програми підтримки, сучасні навчальні заклади, галереї та інституції сприятиме зростанню якісних і кількісних показників розвитку як окремих митців, так і мистецтва загалом.

Цитовані праці

- Авраменко, О. *Терези доли Віктора Зарецького*. Київ: Інтертехнологія, 2006. Друк.
- Герман, Лізавета, Марина Абрамович. “Художник має бути священним егоїстом”. *Українська правда життя* 6 Жовт. 2017. Українська правда життя. Веб. 20 Трав. 2019. <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/10/6/226798/>
- Жукова, Е. Д. Самообразование как парадигма образования XXI века в контексте образовательных технологий подготовки культуролога. *Российский комитет программы ЮНЕСКО “Информация для всех”*. Веб. 20 Трав. 2019. <http://ifapcom.ru/files/Monitoring/zhukova_samoobrazovanie.pdf>
- Крупчанова, Л. М. *Вступ до літературознавства: Підручник*. Підручники для студентів онлайн. Веб. 18 Трав. 2019. <<http://stud.com.ua/67955/literatura/simvolizm>>
- Кулик, І. О. “Духовно-моральні аспекти професійного розвитку вчителя в педагогічній спадщині Григорія Сковороди”. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. пр.* Вип. 42. Ч. 2. Вінниця, 2014: 207–209. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Веб. 18 Трав. 2019. <[http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzvdpu_pp_2014_42\(2\)_52.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzvdpu_pp_2014_42(2)_52.pdf)>
- Левчук, Л. “Проблема художньої творчості в контексті сучасної естетичної теорії: процес концептуалізації”. *Гуманітарний часопис* 3 (2014): 9–16. Харківський авіаційний інститут. Веб. 21 Трав. 2019. <<https://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/GCH/2014/GCH314/pdf/1.pdf>>
- Мозговий, Л. І., О. Г. Зубарева. “Проблематика філософського осмислення сучасного творчого процесу як головної форми розвитку суспільства”. *Філософські проблеми гуманітарних наук: Зб. наук. пр.* Київ, 2009. Бібліотека підручників. Веб. 20 Трав. <<http://www.info-library.com.ua/books-text-11521.html>>
- Москальова, Я. Ю. “Інтуїтивне світосприйняття як чинник професійного становлення педагога”. *Теорія та методика навчання та виховання* 34 (2013): 115–122. Open Academic Journals Index. Веб. 17 Трав. <<http://oaji.net/articles/2014/927-1414594365.pdf>>
- Палій, А. А. *Механізми і чинники креативності. Диференціальна психологія: Навч. посіб.* Київ: Академвидав, 2010. Навчальні матеріали онлайн. Веб. 18 Трав. <http://pidruchniki.com/14360106/psihologiya/mehanizmi_chinniki_kreativnosti>
- Періг, І. “Емоційний інтелект — показник копінг-поведінки”. *Збірник тез доповідей XV наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя*, 14–15 грудня 2011 року. Тернопіль: ТНТУ, 2011: 289. Друк.
- Подольська, Є. А. *Філософія: Підручник*. Київ: Центр навч. літ., 2006. Навчальні матеріали онлайн. Веб. 17 Трав. <http://pidruchniki.com/12601223/filosofiya/tvorchist_intuitsiya>
- Смирна, Леся, Виктор Хаматов. “Модерное, современное и новейшее искусство: попытка осмысления понятий”. *Art Ukraine* 1 Черв. (2016). ArtUkraine. Веб. 21 Трав. <<http://artukraine.com.ua/a/modernoe-sovremennoe-i-noveyshee-iskusstvo--popytka-osmysleniya-ponyatiy/#.WRhgPzDVOhB>>
- Фарисей, Андрій. “Ігри розуму: 5 тез про силу інтуїції з книги “Спалах” Малколма Гладуела”. *K. Fund Media* 22 Черв. 2017. Веб. 20 Трав. 2017. <<https://kfund-media.com/ygry-razuma-5-tezysovo-syle-yntuysyu-yz-knygy-ozarenue-malkolma-gladuella/>>
- Townsend-Gault, Charlotte. *Contemporary Trends in Art. The Canadian Encyclopedia*. Web. 18 Трав. 2019. <<http://thecanadianencyclopedia.ca/en/article/contemporary-trends-in-art/?sessionid=>>>

References

- Avramenko, O. *Terezy doli Viktora Zareckogho*. Kyiv: Intertekhnologhija, 2006. Druk.
- Gherman, Lizaveta, Maryna Abramovych. “Khudozhnyk maje buty svjashhennym eghojistom”. *Ukrajinsjka pravda zhyttja* 6 Zhovt. 2017. Ukrajinsjka pravda zhyttja. Veb. 20 Trav. 2019. <https://life.ppravda.com.ua/culture/2017/10/6/226798/>
- Zhukova, Ye. D. Samoobrazovanie kak paradigma obrazovaniya XXI veka v kontekste obrazovatelnykh tekhnologii podgotovki kulturologa. *Rossiyskiy komitet programmy YuNYeSKO “Informatsiya dlya vsekh”*. Veb. 20 Trav. 2019. <http://ifapcom.ru/files/Monitoring/zhukova_samoobrazovanie.pdf>
- Krupchanova, L. M. *Vstup do literaturoznavstva: Pidruchnyk*. Pidruchnyky dlja studentiv onlajn. Veb. 18 Trav. 2019. <<http://stud.com.ua/67955/literatura/simvolizm>>
- Kulyk, I. O. “Dukhovno-moraljni aspekty profesijnogho rozvytku vchytelja v pedaghoghichnij spadshhyni Ghryghorija Skovorody”. *Naukovi zapysky Vinnycjkogho derzhavnogho pedaghoghichnogho universytetu im. M. Kocjubynsjkogho*. Serija: *Pedaghoghika i psykhologhija: Zb. nauk. pr.* Vyp. 42. Ch. 2. Vinnycja, 2014: 207–209. Nacionaljna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadsjkogho. Veb. 18 Trav. 2019. <[http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzvdpu_pp_2014_42\(2\)_52.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzvdpu_pp_2014_42(2)_52.pdf)>
- Levchuk, L. “Problema khudozhnjoji tvorchosti v konteksti suchasnoji estetychnoji teoriji: proces konceptualizaciji”. *Ghumanitarnyj chasopys* 3 (2014): 9–16. Kharkivskij aviacijnyj instytut. Veb. 21 Trav. 2019. <<https://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/GCH/2014/GCH314/pdf/1.pdf>>
- Mozghovyj, L. I., O. Gh. Zubarjeva. “Problematyka filofsjskogho osmyslennja suchasnogho tvorchogho procesu jak gholovnoji formy rozvytku suspiljstva”. *Filosofsjski problemy ghumanitarnykh nauk: Zb. nauk. pr.* Kyiv, 2009. Biblioteka pidruchnykiv. Veb. 20 Trav. <<http://www.info-library.com.ua/books-text-11521.html>>
- Moskaljova, Ja. Ju. “Intujityvne svitospryjnjattja jak chynnyk profesijnogho stanovlennja pedaghogha”. *Teorija ta metodyka navchannja ta vykhovannja* 34 (2013): 115–122. Open Academic Journals Index. Veb. 17 Trav. <<http://oaji.net/articles/2014/927-1414594365.pdf>>
- Palii, A. A. *Mekhanizmy i chynnyky kreatyvnosti. Dyferencialjna psykhologhija: Navch. posib.* Kyiv: Akademydav, 2010. Navchaljni materialy onlajn. Veb. 18 Trav. <http://pidruchniki.com/14360106/psihologiya/mehanizmi_chinniki_kreatyvnosti>
- Perigh, I. “Emocijnij intelekt — pokaznyk kopingh-povedinky”. *Zbirnyk tez dopovidej naukovoji konferenciji Ternopiljskogho nacionalnogho tekhnichnogho universytetu imeni Ivana Puljuja*, 14–15 ghrudnja 2011 roku. Ternopilj: TNTU, 2011: 289. Druk.
- Podoljsjka, Je. A. *Filosofija: Pidruchnyk*. Kyiv: Centr navch. lit., 2006. Navchaljni materialy onlajn. Veb. 17 Trav. <http://pidruchniki.com/12601223/filosofija/tvorchist_intuitsiya>
- Smirna, Lesya, Viktor Khamatov. “Modernoe, sovremennoe i noveyshee iskusstvo: popytka osmysleniya ponyatij”. *Art Ukraine 1 Cherv.* (2016). ArtUkraine. Veb. 21 Trav. <<http://artukraine.com.ua/a/modernoe-sovremennoe-i-noveyshee-iskusstvo--popytka-osmysleniya-ponyatij/#.WRhgPzDVOhB>>
- Farysej, Andrij. “Ighry rozumu: 5 tez pro sylu intujiciji z knyghy “Spalakh” Malkolma Ghladuella”. *K. Fund Media 22 Cherv.* 2017. Veb. 20 Trav. 2017. <<https://kfund-media.com/ygry-razuma-5-tezysovo-syle-yntuytsyy-yz-knygy-ozaren>>
- Townsend-Gault, Charlotte. Contemporary Trends in Art. *The Canadian Encyclopedia*. Web. 18 Trav. 2019. <<http://thecanadianencyclopedia.ca/en/article/contemporary-trends-in-art/?sessionId=>ye-malkolma-gladuella/>>

Подано до редакції 19.06.2019

Рецензенти:

Петрашик В. І. — кандидат мистецтвознавства, доцент;

Юр М. В. — кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник.